

**MÅRSLET...
HER HVOR VI BOR**

**HVAD
TAVSE
STENE
KAN
FORTÆLLE**

**EN HISTORISK BERETNING BAG
35 GRAVSTEN PÅ MÅRSLET KIRKEGÅRD**

Mårslet Sogns Lokallistoriske Forening

Tekst og tegning: Hans Møller

Hvad tavse stene kan fortælle

Udgivet 1999

HALDA – STENEN

Den kraftige sorte streg på tegningen over Mårslet Kirkegård viser kirkegårdens kampestensdige, der i 1300-tallet urolige tider blev bygget som en forsvarsmur omkring den middelalderlige kirkegård.

Det meste af muren er i dag væk – kun i det sydvestlige hjørne er kampestensmuren med ”Testrupporten” endnu bevaret. Den 1,5 meter tykke og næsten 2 meter høje mur vidner om et imponerende bygningsværk.

Kirkegårdsdigets alle fire sider eksisterede ifølge en synsprotokol endnu i 1862, da kirkegårdens areal opgives til 9720 kvadratalen. I 1882 blev den søndre ringmur nedrevet til kirkegårdens niveau, og samtidig blev den underliggende støttemur mod Obstrupvej istandsat. Den nordlige del af vestmuren blev fjernet, da kirkegården i 1909 – 12 blev udvidet mod vest med arealet C, og hele nordmuren forsvandt ved kirkegårdsudvidelsen mod nord med arealet A i 1931. Også i nordmuren har der været en port i stil med ”Testrupporten”. Den blev brugt som adgangsvej til kirkegården fra den gamle firlængede præstegård, der før 1931 lå på den anden side af den nordlige kampestensmur. Det vides ikke, hvornår den østlige kampestensmur er fjernet. Tegningen af Mårslet kirkegård viser ikke den seneste udvidelse af kirkegården mod nord fra 1982.

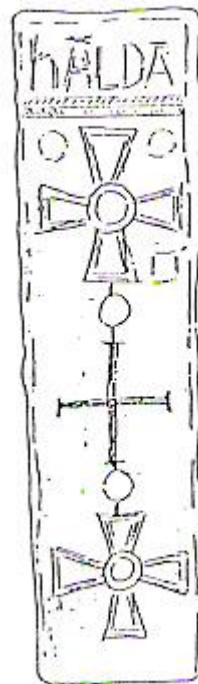
I 1985 blev der i kampestensmuren nordvest for kirken fundet en gammel romansk gravsten, der antagelig stammer fra 1200-tallet. Den var – efter at have ligget over en grav et eller andet sted på kirkegården – blevet brugt, da der blev samlet sten sammen til bygning af kirkegårdsdiget.

Gravstenen havde efter fundet længe sin plads i hjørnet mellem tårn og våbenhus, men da kirkens udvendige mure for nogle år siden fik en gennemgribende reparation, blev gravstenen flyttet, og den har nu fået sin blivende plads øst for våbenhusets indgang.

Den er ikke mere opstillet lodret, men er kommet til at ligge – nøjagtig som det var tilfældet, da den i 1200-tallet blev lagt over HALDAs grav.

Vi ved ikke, hvem HALDA var – og måske skal navnet læses HALDN og være det almindelige middelalderlige navn HALFDAN – men at stenen giver os oplysning om det først kendte navn på en mårsletter, kan der ikke være tvivl om. Og at han har været en mårsletter af en vis status, er der heller ikke tvivl om, idet det ikke var den brede befolkning beskåret at få en STEN lagt over sin grav. Gennem hele middelalderen og til op i 1600-tallet var GRAVTRÆET – en egeplanke i størrelse med HALDA-stenen og ofte udsmykket med træskårne billeder og med tekst – den almindelige form for ”gravsten”. Derfor er der også bevaret så få gravminder fra middelalderen, da gravtræer, der lå på jorden henover graven, er gået til

Andre steder end i Mårslet er der bevaret romanske gravsten, men de findes i dag ofte indmurede i væggen på kirkegårdenes våbenhuse – ganske som en anden romansk gravsten fra Mårslet kirkegård, der uden synlig udsmykning eller tekst findes indmuret i våbenhusets østmur. I dag er HALDA-stenen den eneste fritliggende romanske gravsten i hele Ning herred.

HALDA- stenen måler 154 x 44-36 cm. Den er meget ujævn i tykkelse, idet stenen midtpå måler ca 10 cm og for enderne 20-25 cm.

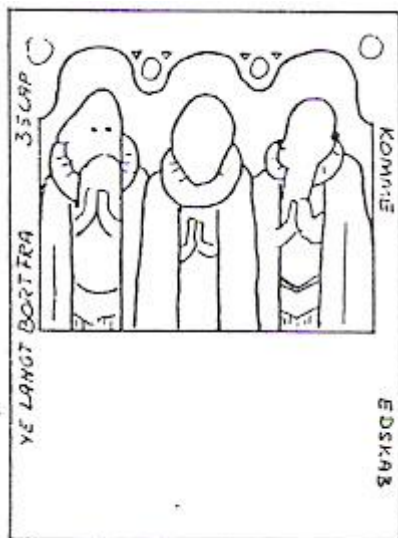
Inden for en let hulet kant langs stenens overside optages hele fladen dels af et smalt felt foroven med navnet HALDA afgrænset nedadtil af en dobbelt tovsnoning, og dels af tre kors anbragt i forlængelse af hinanden og ledsaget af nogle mindre figurer.

De to yderste kors er græske kors – Georgkors med midtring. Med en tap og en ring forbindes de to kors med det midterste spinklere reliefkors – et Jerusalemskors – hvis tre øverste arme er korsede.

De flankerende figurmotiver er øverst under tovsnoningerne to blade med tydeligt markerede midtribber, en ophøjet firkant, antagelig beregnet til et ikke udført motiv, samt henholdsvis et firkløver og et trekløver, der ikke er vist på tegningen.

Gravtenen over en mårsletter fra 1200-tallet har efter en omtumlet tilværelse igen fået en værdig placering på Mårslet kirkegård.

STORBONDESTENEN

Gravstenen, der i dag findes opstillet bag døren i våbenhuset, har engang ligget over et gravsted i gulvet inde i kirken.

Stenen er en rødlig kalksten, der måler 166 x 177 x 13 cm. Omtrent halvdelen af stenen viser et billede af en kvinde og på hver side af hende hendes to ægtemænd. De tre personer står under et tredelt bueslag, på hvis to midterste konsoller – mellem de tre personers ansigter – ses to englehoveder. I stenens hjørner foroven ses i cirkler symboler for evangelisten Johannes og Markus.

Personerne står i vanlig bedestilling med sammenlagte hænder. Mændene er ensklædte, men individualiserede med hensyn til hår og skæg. De bærer pibekrave, kappe med mønstret bræmme over en knappet trøje og tætsiddende bukser. Kvinden bærer konehue, rund, stiv krave med indvendig tungebort, mønstret liv og plisseret slag.

Den så godt som forsvundne indskrift – nedslidt af århundreder gåen hen over stenen, mens den endnu lå i kirkegulvet – er i dag kun synlig i den omløbende indskrift langs stenens kant. Øverst til venstre skimtes: ”35CAP” og foran ”(E)SAI”, og det er åbenbart Esajas kapitel 35, der henvises til, hvor profeten skildrer sit folks lyksalighed under den kommende Messias – HVORMED HAN TRØSTER DE TROENDE. Teksten i feltet under de tre personer er helt væk, så vi kan i dag ikke se, hvem stenen er lagt over.

At det har været en storbonde, hans hustru og hendes anden ægtefælle, kan der næppe herske tvivl om. Af sten fra andre kirker, der efter udseende må stamme fra samme stenhuggerværksted, kan stenens årstal sættes til ca 1650. En rig bondefamilie på en af sognets gårde har haft økonomisk mulighed for at bekoste et gravsted inde i kirken med den kostbare gravsten over. Gravsten i 1600-tallet var forbeholdt de virkelig velhavende – andre måtte nøjes med den tids gravtræ – udskårne træplanker, der blev lagt hen over gravstedet på kirkegården.

At gætte på fra hvilken storgård familien stammede, kan vi ikke – såvel dengang som i dag findes der i sognet flere store gårde.

MØLLERGRAVSTENEN

På Mårslet kirkegård – lænet op ad det gamle kirkegårdsdige i nærheden af ”Testrupporten” – står der en gammel gravsten på det sted, hvor møllerne fra ”Skovmøllen” fra gammel tid havde deres faste gravsteder. Stenen er da også over en møller og hans hustru, hvilket fremgår af stenens tekst

*Her under hviler
Jens Hansen Møller
født i Krekier 1725 den 6. September
død i Skou Mølle 1792 den 6. December
i sit Alders 67 Aar og 3 Maaneder
og
Alhed Ingerslew
født i Aarhus 1738 den 22. Augusti
død i ____ I __ den ____
i sit Aldres __ Aar og __ Maaneder*

Jens Hansen Møller havde som møller været fæster under baronerne Christian Frederik og Frederik Julius Gyldenkrone på ”Vilhelmsborg”, fordi ”Skovmøllen” hørte under ”Moesgård”, som baronerne også ejede.

”Skovmøllen” nævnes første gang i 1610. I 300 år – indtil begyndelsen af 1900-tallet – fungerede den som kornmølle for de omkringliggende bøndergårde. Ud over mølledriften blev der også drevet almindeligt landbrug fra ”Skovmøllen”, hvis fæstejord dengang bestod af marker, der lå spredt i skoven. ”Skovmøllen” har næppe været traktørsted i Jens Hansens tid – det menes først at være opstået et halvt århundrede efter hans død.

Alhed Ingerslew var Jens Hansens anden hustru, og da hun bestilte gravstenen til sin mands grav, fik hun samtidig indhugget sit eget navn og fødselsår med åben plads til dødsår og –dag. Men denne plads er aldrig blevet udfyldt, selv om man ud fra fødselsåret nok kan regne ud, at hun må være død.

Forklaringen er, at Alhed Ingerslew ved sin død blev begravet på Beder kirkegård. Hendes bror, Ingerslew-slægtens stamfader, var præst i Beder, og hun er sikkert flyttet hertil efter Jens Hansens død.

At stenen i dag står oprejst, er en misforståelse. Stenen er beregnet til at skulle ligge på graven, ligesom alle andre gravsten på kirkegården på den tid gjorde. Det er først fra engang i 1800-tallet, at gravstenene blev placeret lodret og opretstående, som vi ser det på gravene i dag.

SCHRØDER FAMILIEGRAVSTEDET

På Mårslet kirkegård op ad kirkegårdsdigets østside findes skovrider-familien Schrøders store familiegravsted, hvor der i årene 1840-1913 blev foretaget 10 begravelser

Gravstedet er ca 10 meter langt, og såvel gravsten som kantstenene udenom er udsøgte, smukke granitsten med en helt speciel overflade. Stenene er sammensat af granit af forskellig hårdhed, som årtusinders vanderosion har formet og givet den særegne, men meget smukke overflade. Schrøder-familien har fundet de skønne sten spredt på "Vilhelsborg"s marker og skove og samlet dem her om familiens gravsted.

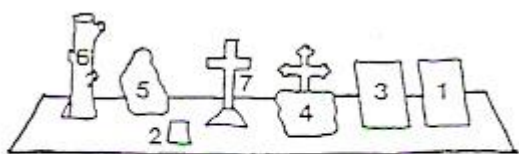
Da familiegravstedet på Mårslet kirkegård blev anlagt, lå det i det nordøstre hjørne af den daværende kirkegård – omgivet mod øst og nord af et højt stendige. Tre gange siden er kirkegården blevet udvidet, og stendiget mod nord er for længst væk – kun en lille udbygning i det nuværende østdige markerer, hvor det gamle norddige har ligget.

Da baron Ove Gyldenkrone i 1830 skulle ansætte sin første skovrider, var én af ansøgerne Peter Schrøder. Det fortælles, at han på en nat var redet fra Ulfshus ved Haderslev til "Vilhelsborg" for at søge stillingen, som han straks fik, og som han og derefter hans søn og sønnesøn kom til at beklæde i 91 år under 4 baroner. Skovriderdynastiet Schrøder – far, søn og sønnesøn – blev de eneste forstuddannede skovridere i "Vilhelsborgs" historie.

Ved sin død i 1877 efterfulgtes Peter Schrøder af sønnen Henrik Schrøder indtil 1912, og han efterfulgtes af sønnen Eiler Johannes Schrøder, der blev hentet til "Vilhelsborg" fra en stilling som skovrider ved Gl. Estrup skovene. Han virkede som skovrider og godsforvalter indtil 1921, da "Vilhelsborg"s daværende ejer Holger Gyldenkrone opgav at drive godset, der efter lensloven fra 1917, som opløste de gamle adelsrettigheder, var blevet en fri ejendom.

Eiler Johannes Schrøder rejste fra Mårslet til en stilling på Sorø Akademis godskontor. Han søn Per Schrøder, der som 6-årig sammen med sin familie i 1922 måtte forlade skovriderboligen "Frederiksdal" i Vilhelmsborgskoven, har været gravstedsejer indtil 1998, da kirken efter en kostbar reovering overtog familiegravstedet

Peter Schrøder flyttede i 1830 ind på skovridergården "Frederiksdal" østligst i Dyrehaven ved den gamle Oddervej. Skovriderboligen var dengang en stor og gammel firlænget gård, men den afløstes omkring år 1900 af den nuværende "Frederiksdal", der, siden den sidste skovrider rejste, har været anvendt til mange formål.

*Placering af de 7 gravsten på
Schrøder familiegravstedet*

1. Gravsten over skovrider Peter Schrøder (1808 – 77) og hans hustru Annechen Feddersen (1802 – 67), - Peter Schrøder var en dygtig forstmand, som fik sat skik på skoven og selvoplærte mange nye unge forstmænd. Efter fredsskovsforordningen i 1805 skulle skoven inddiges og måtte ikke mere bruges til kreaturgræsning eller til svin på olden. Peter Schrøder inddelte skoven i "afdelinger", der blev markeret af granitsten med opdelingsnummeret indhugget. Tre sådanne sten er bevaret i Vilhelmsborgskoven. I 1840 fik han en kilde i skoven lagt i rør og ført frem til et udløb i skovkanten ved den daværende Oddervej. I 1838 købte Peter Schrøder af baronen de to store gårde "Frøkærgården" og "Tranbjerggården". "Frøkærgården" blev brudt ned og dens jorder lagt ind under "Tranbjerggården". Fra 1850-55 repræsenterede Peter Schrøder som fuldmægtig baron Ove Gyldenkrone i Mårslet sogneråd.
2. Sophie Charlotte Schrøder (1834 – 45) står der på den lille marmorplade. Hun var datter af Peter Schrøder og et af ægteparrets fem børn.
3. Gravsten over Nis Andkier Schrøder (1780-1853) og Annechen Beeck (1780-1867) – Nis Ankie Schrøder var Peter Schrøders far, og han havde selv været skovrider på Ulfshus ved Haderslev. På deres gamle dage boede forældrene hos sønnen på "Frederiksdal". Nis Ankie Schrøder var også søn af en skovrider, og alle hans 5 brødre kom til at arbejde ved forstvæsenet, mens hans søstre alle blev gift med forstmænd.

4. Stenen med smedejernskorset er gravsten over familiegravstedets ældste begravelse fra 1840 over Fritz Ferdinand Schrøder (1813 – 40), der var bror til Peter Schrøder og skovrider på Åkjer ved Odder. Ved et hestevæddeløb styrtede han med sin hest og blev dræbt. I midten af 1800-tallet var støbejernskors på en grav et almindeligt gravminde, og det må formodes, at der har været mange af slagsen på Mårslet kirkegård, men bortset fra dette er alle gået tabt.
5. Den store natursten er gravsten over Henrik Schrøder (1839 – 1912) søn af Peter Schrøder. Han overtog i 1877 efter sin far skovriderembedet på ”Vilhelmsborg”. Han havde lært skovbrug på Wedelsborg på Fyn hos en farbror og kom til Mårslet fra et embede som skovrider på Dronninglund Storskov i Vendsyssel. Henrik Schrøder føjede i 1880 endnu en gård til ”Tranbjerggården”, som han afhændede i 1881.
6. Stenen, der er formet som en træstamme, er gravsten over Henrik Schrøder to hustruer. Hans første kone var Emma Alvilda Rygaard (1840 – 81) med hvem han havde 4 børn. I 1882 giftede han sig med Vilhelmine Cecilie Emilie Rasmussen (1858 – 1909), der var datter af forvalteren på Moesgård. Gravstelen formet som en træstamme med afhuggede grene skal symbolisere det afbrudte liv. På grave fra omkring århundredskiftet sås ofte sådanne gravsteler, men i dag er stelen på Schrøder-gravstedet den eneste bevarede på Mårslet kirkegård.
7. Stenkorset på en granitsten er gravminde over Emma Schrøder (1889 – 1913), Henrik Schrøders datter af andet ægteskab. Denne begravelse er den sidste i familiegravstedet på kirkegården.

Præstefamilien Brandt

Blandt de 7 præstegravsteder på Mårslet kirkegård findes de to ældste – far og søns grave – under de gamle lindetræer nord for kirken. Den store flade sten, der ligger ned, er over Christian Frederik Brandt, sognepræst 1756-94, og de to opretstående gravsten er over sognepræst Mathias Christian Brandt, sognepræst 1794-1836, og dennes første hustru Dorotea Marie Stauning.

Christian Frederik Brandt var født i 1721 som søn af en skovrider. Han blev student i Århus i 1741 og cand. Teol. 1746. I 1751 blev han kaldet af baron Mathias Gyldenkrone, Vilhelmsborg, til at være sognepleje i Mårslet, og 5 år senere blev han af Friherreinde Fridericia Hedwig Albertine – enke efter Mathias Gyldenkrone – kaldet til at være sognepræst i Mårslet.

Året efter, i 1757, giftede han sig med præstedatteren Ingeborg Fæster med hvem han fik 9 børn. Christian Frederik Brandt døde i 1797.

Vind og vejr har været hård ved teksten på hans store gravsten, så den er svær at læse i dag, men heldigvis er teksten skrevet ned, mens den endnu kunne læses, og den lyder: *Her gjemmes støvet af fordum velærværdige og høylærde hr. Christian Frederik Brandt fød paa Samsøe d. 20. april 1721. Blev præst i Maarslet d. 16. juli 1756. Gift aaret derefter med ifru Ingeborg Fester fød i Brabrand Præstegaard d. 22. julii 1735. med hende havde han 9 børn 4 sønner og 5 døtre. Døde d. 10. februarii 1797 efterladende sig 3 sønner og 2 døtre med enken som døde d. 14de mai 1798 i Maarslet Præstegaard i sit alders 62 aar og 9 maaneder: Hvo du end er, lær af disses vandel at kiende de ømme og trofaste ægtefæller, de kierlige og omhyggelige forældre, kiend dem belønnet (?) for (?) deres (?) dyd. Deres død blev dem forsødet da tanken på 5 retskafne hæderlige forsørgede børn bød dem gaa rolig og tilfreds bort. Maarslet Menighed saae de betroet til deres ældste søns omsorg, da de gik hjem til deres herre og mester for at høre teksten: Vel dig du fromme og tro tjener du har været troe over lidet jeg vil sætte dig over meget gaa ind og tag del i din herres glæde.*

Sønnen Mathias Brandt var født i 1764. han blev student i 1783 og cand. Teol. 4 år senere. Fra 1790 – 94 var han hjælpepræst hos faderen, og da denne gik af i 1794, overtog sønnen kaldet som sognepræst i Mårslet. Han blev gift med præstedatteren Dorotea Marie Stauning. I ægteskabet kom der 6 børn, og et af dem ses navngivet Frederik Julius efter "Vilhelmsborgs" daværende ejer, baron Frederik Julius Gyldenkrone. Som 67-årig giftede Mathias Christian Brandt sig igen, og i dette ægteskab kom der en datter. Mathias Brandt er den ene af Mårslet kirkes tre præster, der gennem sin mor nedstammede fra Rasmus Pedersen Thestrup, bondesønnen fra "Nedergård" i Testrup, der i 1641 opsatte epitafiet i kirken til minde om sine forældre og søskende, der alle døde af pest. Mathias Brandt var 6. led efter Rasmus Pedersen Thestrup.

Dorotea Marie Stauning døde i 1818, og på hendes gravsten læses: *1818 d 6de april lagdes her til hvile Mad. Dorothea Marie Brandt, fød Stauning, 49 aar gammel. I 24 aar førte hun et lykkeligt ægteskab med stedets præst M.C.Brandt og efterlod sig 3 sønner og 3 døtre, der med ham inderligen beklage tabet af en kierlig ægtefælle og en omhyggelig moder. Haabet trøster, at hun har vunden og at vi se hende igjen. Hvil sødt, du vor elskede, og vær salig, du uforglemmelige.*

I 1836, som 72-årig, døde Mathias Christian Brandt, og over hans grav sættes en gravsten mage til hustruens. På stenen står: *Herunder hviler Christian Mathias Brandt, fød 10. september 1764 og død den 24. september 1836. Han blev hjælpepræst i 1790 og sognepræst i 1794 for Maarslet Menighed. Samme år giftede*

han sig med ifr. D.M. Stauning med hvem han avlede 6 børn, hvoraf de 2de med hende, hvis jordiske levninger ligger ved siden af hans, modtage ham i evigheden. Senere giftede han sig med jfr. M.J. Meldrup, med hvem han avlede 1 datter. Hans sørgende enke og børn satte i taknemmelighed dette minde over hans sjældne værd som sjælesørger, ægtefælle og fader.

Præsten Jacob Budtz

Op ad kirkegårdsdiget til højre for indgangen til Mårslet kirkegård ses på en grav en stor natursten med følgende tekst:

*Sognepræst
Jacob Michael Budtz
1805 - 1871*

*Elline Marie Budtz
født Schoubye
1825 - 1856*

*Thora Louise Budtz
1852 - 1863*

Kærligheden bortfalder aldrig

Det er gravstenen over sognepræst Jacob Budtz, hans kone og datter. Jacob Budtz blev som 36-årig i 1841 sognepræst i Mårslet, og han virkede aktivt i sognet i 30 år til sin død i 1871. Samtiden karakteriserede ham som en jævn prædikant, men som en dygtig landmand. Og dette sidste var vigtigt, for som sognepræst skulle man dengang også drive den 60 tdr. land store præstegård, hvis firlængede bindingsværksbygning lå nord for kirken på den jord, der i dag er kirkegård, og hvis marker nu er udstykket til parceller i Præstegårdskvarteret.

Men det blev dog som sognerådsformand og ikke som landmand, at Jacob Budtz navn er blevet bevaret. Året efter, at Budtz var kommet til Mårslet, blev sognets første kommunalbestyrelse nedsat. Foruden 9 valgte medlemmer, der alle var gårdmænd, bestod det første sogneråd af baron Ove Gyldenkrone på ”Vilhelmsborg”, godsejer

Thorkild Dahl på ”Moesgård” samt sognepræst Jacob Budtz – de tre sidste som selvskrevne medlemmer.

I 1844 blev Jacob Budtz valgt til formand, og han genvalgtes hvert år som sognerådsformand helt frem til 1870 – også efter at han i 1855 ikke mere var selvskreven medlem. Budtz var således sognerådsformand under krigen 1848-50 og 1864, hvor Mårslet i begge krige var besat, og præstegården husede indkvartering af tyske soldater. Butz's popularitet i sognet ses bedst af det valg, der var til sognerådet i 1867. Butz havde fået amtsrådet tilladelse til at udtræde af sognerådet, hvorfor der ved et suppleringsvalg skulle vælges en anden i hans sted. 27 vælgere mødte frem, men da der på samtlige stemmesedler stod: Jacob Budtz, så den gamle sognepræst sig nødsaget til at tage endnu en periode i sognerådet.

Et par måneder efter at Budtz i 1841 tiltrådte sit embede i Mårslet, blev han gift med Abelone Kjerulff, men hun døde to år senere. I 1845 giftede han sig med Elline Marie Schoubye. Dette ægteskab blev også kort – hustruen døde i 1856. Af hans mange børn døde de fleste som små eller unge. Sønnen Thorvald Emil – kaldet Mille – blev dog voksen, og han har senere skrevet en fornøjelig beretning om sine barndomserindringer fra Mårslet Præstegård.

Jacob Budtz er den anden af Mårslet kirkes præster, der nedstammer fra Rasmus Pedersen Thestrup, der i 1588 fødtes på ”Nedergård” i Testrup og som i 1641 opsatte epitafiet i Mårslet kirke til minde om sine forældre og 5 søskende, der i 1603 alle døde på gården af pest.

Familien Nørregaards grave

”Nette pigebørn” skrev studenten Jens Nørregaard i sin dagbog en sommerdag i 1855 efter at én af hans fodvandring i det sydsjællandske havde bragt ham til herregården ”Petersgård”. Her ville han besøge en ven, der var huslærer på gården, men da denne ikke var hjemme, inviterede husets frue ham på fin middagsmad inden turen skulle gå videre.

De ”nette pigebørn”, som den 17-årige københavnerstudent ved besøget bemærkede, var husets to døtre, den 14-årige Anna og den 12-årige Elisabeth. Ingen kunne ane ved dette første tilfældige besøg, at der 9 år senere på ”Petersgård” skulle holdes bryllupsfest for Anna Fabritius Tengenagel og Jens Nørregaard, og at søsteren Elisabeth 17 år senere

skulle blive Jens Nørregaards anden hustru. Heller ingen havde dengang nogen forestilling om, at de tre personers livsgerning skulle udfolde sig i Mårslet sogn, hvor Jens og Anne Nørregaard i 1866 oprettede ”Testrup Højskole” – eller at de tre senere skulle finde deres sidste hvilested sammen på Mårslet kirkegård.

Nørregaards familiegravsted findes nord for kirken under alléen af de høje lindetræer. Det store gravsted rummer i alt 9 begravelser – den første fra 1880 og den sidste foretaget i 1973. I anledning af 125 året for Testrup Højskoles oprettelse har Nørregaards familie i 1991 bekostet en meget dyr reovering af gravstenene, så stenenes nedslidte tekst nu igen kan læses, og samtidig blev gravstedet overtaget af kirken.

Efter 16 års ægteskab døde Anna Nørregaard i 1880. Det var hendes fædrene arv, der havde sat ægteparret i stand til for egne midler at bygge højskolen, hvor Anna Nørregaard kom til at virke i 14 år. På hendes gravsten står:

Anna Nørregaard

f. Fabritius Tengnagel

f. på Petersgård 12. jan. 1841

død på Testrup Højskole

8. marts 1880

Enhver som er af sandheden

Hører min røst

Joh.ev.18

I ægteskabet mellem Anna og Jens Nørregaard var der 4 børn. Den ældste pige, Agnete, var født 1872, og hun døde som 10-årig to år efter moderens død. Teksten på hendes gravsten, ved foden af et lindetræ, var så medtaget, at den ikke kunne tydes, men når sollyset falder rigtigt, kan man i stenen ane bogstaverne:

Agnete

Fabritius Nørregaard

d. juli 1882

Da Anna Nørregårds mor var nygift, fik hun en sommer besøg af en kusine, Anine Munthe Morgenstjerne. Kusinen følte sig så godt tilpas på ”Petersgård”, at hun fik lov at blive til jul, men så voksede hun fast dér som familiens hjælper og ven – og blev hele slægtens elskede ”tante Anine”. Hun opholdt sig også lange tider på Testrup Højskole, både sommer og vinter, og her døde hun i julen 1908 og blev begravet i familiegravstedet. På hendes gravsten står:

Anine Munthe Morgenstjerne

f. 21. november 1822 d. 14. januar 1908 på Testrup Højskole

Vort kors er uden jammer

Vor død er uden brod

vor grav er et sovekammer

Vor Herres liv vor lod

Året efter Anna Nørregaards død giftede Jens Nørregaard sig med søsteren Elisabeth, som i 1866 var fulgt med til Testrup Højskole som medhjælp og som børnenes elskede ”Moster Bath”. Dette ægteskab blev også lykkeligt. Elisabeth var en god mor for søsterens 4 børn og forøgede selv børneflokket med 2 drenge.

Da Jens Nørregaard fyldte 70 år, afhændede han i 1908 højskolen, og han og Elisabeth flyttede til Holte. Her døde Elisabeth i 1912, og hendes kiste blev ført til Mårslet. På hendes gravsten står:

Elisabeth Nørregaard
f. Fabritius Tengnagel
f. på Petersgård 12. marts 1843
d. i Holte 7. juni 1912

Salige er de fredsæle de skal
kaldes Guds børn

Året efter – i 1913 – døde Jens Nørregaard. Hans kiste sendtes med toget fra Holte til Mårslet station, hvor egnens bønder var mødt op for at bære kisten til kapellet. På Jens Nørregaards gravsten står:

Jens Nørregaard
Højskoleforstander. Dr. Phil
R. af D. Dbm.
f. i København 13. novbr 1838
d. i Holte 8. april 1913

Menneskers hjærte udtænker sin vej
Men Herren styrer hans gang
Ordsp. 16,9

Midt mellem Nørregaards og hustruernes gravstene er rejst en stor sten, hvorpå første og sidste vers af salme 344, ”Udrundne er de gamle dage”, er indhugget

Foran forældrenes gravstene findes to mindre sten forsynet med bronzebogstaver:

Tage F. Nørregaard

1882 1937

Gunnar Nørregaard

1883 1948

Eva Anker Nørregaard

1884 1960

Det er gravsten over Elisabeth og Jens Nørregårds sønner og den enes hustru.

Familiegravstedets sidste begravelse blev foretaget i 1973. På stenen står:

Nanna Fabritius Voigt

f. Nørregaard

8.3.1876 22..9.1973

Nanna Var Anna og Jens Nørregårds yngste datter. Det var hende, der i 1938 samlede og udgav et omfattende mindeskrift om sin far Jens Nørregaard i anledning af 100-året for hans fødsel. Det er hende, vi i dag kan takke for, at Nørregaard-familiens og Testrup Højskoles ældste historie er bevaret.

Christoffer Bågø

På Mårslet kirkegård, mod vest ud mod Obstrupvej, står der for enden af det middelalderlige kampestensdige en meget stor natursten på et i dag helt vedbendbegrøet gravsted. På stenen står:

Christoffer Bågø

Cand. Theol

Lærer ved Testrup Højskole

5. februar 1836

22. maj 1915

For sandhed og ret

Anna Margrethe Bågø

f. Feddersen

15. juli 1844

6. februar 1918

1. November 1866 stiftedes Testrup Højskole af Jens Nørregaard, og i mere end 40 år hørte navnene Christoffer Bågø, Nørregaard og Testrup Højskole sammen.

Christoffer Bågø var født i 1836 i København. Hans far var apoteker, men døde inden sønnen var fyldt 2 år. Efter nogle års skolegang i København kom Bågø til Roskilde og boede hos Katedralskolens rektor, der var i familie med moderen. Herfra fik han i 1855 sin studentereksamen og begyndte at læse teologi.

Bågø var i sine unge år en ivrig ”fodvandrør”. Danmarks historie og natur gik i ét for ham under hans vandringer på Sjælland. I historisk henseende udvidedes horisonten ved oplevelsen af begivenhederne i den 1. sønderjydske krig 1848 – 50 og gennem hans mange vandringer i Sønderjylland.

I sin studietid spændte han vidt – ud over teologien studerede han sprog, historie, arkæologi og kunsthistorie- og der blev lagt en solid grund for de videnskabelige sysler, som han beskæftigede sig med, så længe han levede. Det varede 9 år inden han fik sin embedseksamen (det kunne gøres på 4) – og havde moderen ikke krævet, at han skulle være færdig, havde han sikkert ligesom Nørregaard meldt sig som frivillig i den 2. sønderjydske krig 1864.

Bågø blev seminarielærer ved Blågårds Seminarium, hvor også vennen Jens Nørregaard var ansat. I 1866 blev Bågø af Jens Nørregaard spurgt, om han ville tage med til Testrup for at blive medarbejder ved den nye højskole. Bågø svarede, at det havde han selv tænkt på at spørge om – og derved indledtes Christoffer Bågøs livslange højskolegering.

Bågø boede til at begynde med i Testrup Højskoles nyopførte hovedbygning, hvor også Nørregaard boede, og hvor skolens undervisningslokaler var. Da Bågø i 1871 giftede sig med Anna Margrethe Feddersen, en halvsøster til fru Nørregaard, byggede han hjemmet ”Fuglsang” ved Ravnholt skov. Ægteskabet forblev barnløst. Til ejendommen hørte flere tdr.land, som de drev med en karl og en pige for at kunne have mælk, fløde og smør til husholdningen og for at kunne være kørende med egne heste.

Når der om vinteren var sne, tog Bågø turen fra ”Fuglsang” til højskolen på ski – det skulle have været et syn at se den høje skikkelse i flagrende slængkappe bevæge sig gennem sneen. Bågøs stue på ”Fuglsang” var et stort og lyst rum med bøger alle mulige og umulige steder. Bågø var mere lærd end Nørregaard og prægede med sin viden og karakter højskolens arbejde, men ene kunne han ikke have drevet en højskole. Det var Nørregaards begavelse for ledelse, der holdt sammen på både hans og Bågøs lærergerning. Begge modtog de i 1892 Ridderkorset for deres fremragende højskolearbejde.

Bågø havde altid de første morgentimer på højskolen. Hans fag var læsning – eleverne skulle øve sig i at læse højt – danmarkshistorie, geografi med geologi og historie. Hans geografiundervisning var baseret på dybtgående studier og rig viden. Han forfattede og udgav selv et Danmarkskort, der var spækket med oplysninger om historiske begivenheder. Hans undervisning i historie var så levende, at eleverne følte det, som om de selv var til stede midt i begivenhederne. Han var fortælleren – når Bågø fortalte, var alle med, og hans undervisning spændte fra sagatid til nutid. Han var med sin høje skikkelse, sin store stemme og levende øjne et menneske af ånd. Alt

hos ham var et vidnesbyrd om Guds magt og visdom, hans skønhed og godhed, hans rigdom og faderlighed – hvad der også kom til udtryk, når han undertiden om søndagen prædikede i Mårslet kirke.

Udenfor højskolearbejdet dyrkede Bågø mange interesser, og han sad med i bestyrelsen for en lang række foreninger. Han var stærkt kunstnerisk og lokalhistorisk interesseret, og han var i en årrække formand for Testrup Skyttekreds – det der senere skulle blive til TMG, Testrup Mårslet Gymnastikforening.

Christoffer Bågø døde i 1915. På hans gravsten står der ”For sandhed og ret” – det samme som han havde som valgprog for sit eget liv.

Teglværksfamilien Skovgaard

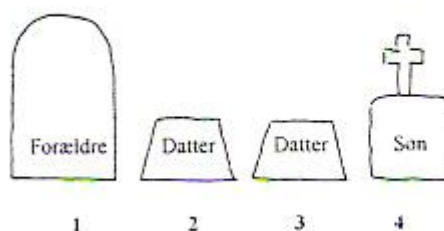
På Mårslet kirkegård, i det sydvestlige hjørne, ikke langt fra våbenhuset og kirkens indgangsdør findes Testrupfamilien teglværksejerne Skovgaards familiegravsted med 13 begravelser i 9 gravsteder – forældre, børn, svigerbørn og børnebørn.

Det var landmanden Jens Thomassen, søn af ejeren af ”Overgård” i Testrup, der i 1842 giftede sig med datteren på ”Enggården”, som han ved giftermålet overtog som fæstegård. Indtil midten af 1800-tallet var alle gårde i sognet endnu fæstegårde under ”Vilhelmsborg”. Fæsteren betalte baronen fæsteafgift for at overtage en gårds bygninger, redskaber og besætning, og der skulle betales en årlig afgift ”landgilde” samt ydes hoveri til herregården.

Omkring 1850 begyndte baronen at sælge sine bøndergårde til fæstebønderne til selveje, og Jens Thomassen købte da Enggården af baron Ove Gyldenkrone i 1851.

Ved bøndernes selveje steg gårdenes udbytte, og en del af den store indtjening blev brugt til udvidelse og forbedring af de ofte dårligt vedligeholdte gårde. Mange steder blev det traditionelle bindingsværksbyggeri afløst af grundmurede bygninger – og det skabte et behov for mange mursten. Også i Århus by, hvor indbyggertallet syvdobledes i årene

1850 – 1900, skulle der bruges mange mursten til byens mange nye huse, og derfor skød der overalt i småbyerne uden om Århus en række små teglværker op.

I Testrup oprettede Jens Thomassen på ”Enggården”’s jord et teglværk i midten af 1800-tallet, og Testrup Teglværk blev en stor virksomhed, der kom til at virke i godt 100 år.

1. Gravsten over Hans og Johanne Jensen:

Teglværksejer

Hans Jensen

f. i Testrup 8. April 1847

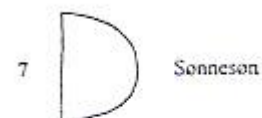
d.sm. S 29. Marts 1918

og Hustru

Johanne Jensen

f. i Tranbjerg 19. Oktober 1845

d. i Testrup 3. Novbr. 1933

Hans Jensen var søn af Jens Thomassen, og han overtog teglværket efter faderen i 1866. Han byggede det om til et moderne teglværk med dampkraft og ringovn, og han købte en del jord til for at have ler til murstensfremstillingen. Han byggede også ”Teglværksgården”, udstykket fra ”Enggården”, som han en overgang også ejede.

Hans Jensen var elev på den første vinterhøjskole på Testrup Højskole i 1866, og hustruen Johanne var med på det første pigehold den følgende sommer. Det var hans Jensens far, Jens Thomassen, der havde solgt Jens Nørregaard den jord, Testrup Højskole blev bygget på – udstykket fra ”Enggården”.

I 1909 overdrog Hans Jensen teglværket til 2 af sine sønner, mens en 3. fik ”Enggården”. Selv købte han ejendommen ”Fuglsang” efter højskolelærer Christoffer Bågøs død i 1915, og her boede han med tre af sine voksne, ugifte børn

Af Hans og Johanne Jensens 12 børn er 5 begravet i familiegravstedet.

2. *Katrine Skovgaard*

*31.1.1878

+27.6.1960

Katrine Skovgård var datter af Hans og Johanne Jensen. Hun blev uddannet fotograf og virkede som musiklærer. Hun forblev ugift.

3. *Anna Skovgaard*

f. 16.1 1887

+ 15.11.1954

Anna Skovgaard, Katrines søster, var organist ved Tiset kirke og lærerinde. Sammen med søsteren og forældrene boede hun som ugift på "Fuglsang".

4. *Teglværksejer*

Harald Skovgaard

Testrup

*10. 1. 1882 + 10. 12. 1940

Harald Skovgaard overtog sammen med broderen Thorvald teglværket i 1909 og ejede fra 1912 "Enggården" – ligeledes sammen med broderen. Harald, der forblev ugift, tog sig mest af produktionen på teglværket

5. *SARA SKOVGAARD*

* 18.2.1881 + 25.5.1958

THORVALD SKOVGAARD

* 1.5. 1880 + 18.5. 1966

Sara og Torvald Skovgaard var fætter og kusine – hun datter fra Adserballes gård. Sammen med broderen Harald ejede Thorvald Skovgaard teglværket fra 1909 og ”Enggården” fra 1912. En overgang ejede han også ”Testrup Nedergård”.

Thorvald var i 25 år medlem af Mårslet menighedsråd, og han sad i Mårslet Sparekasses bestyrelse. Da Testrup Friskole i 1919 blev nedlagt, fortsatte skolen sit virke til 1926 i lokaler på ”Enggården”.

Af ægteparrets 4 børn er 2 begravet i familiegravstedet.

6.

Anna Skovgaard

Anna Skovgaard var ældste barn af Sara og Thorvald Skovgaard. Hun døde af Den spanske syge.

7

TEGLVÆRKSEJER

HANS CHR. SKOVGAARD

* 26.9.1912

+16. 2.1990

Hans Chr. Skovgaard var den sidste ejer af teglværket. Leret slap op, og teglværket blev nedlagt. Han ejede fra 1941 ”Enggården”.

8.

JENS SKOVGAARD

GUNNESTRUPGAARD

* 25. 9. 1876 + 9. 1. 1938

SIGNE SKOVGAARD

*18. 5. 1875 + 24. 2. 1948

Jens og Signe Skovgaard var fætter og kusine, og Signe var søster til Thorvalds kone Sara. Jens Skovgaard overtog ”Enggården” efter sin far Hans Jensen i 1909, men i 1912 købte han ”Gunnestrupgård”, som ægteparret flyttede til. Af deres 5 børn er 2 begravet i familiegravstedet

9.

TOMAS SKOVGAARD

- 23. 3. 1906 * 15. 9. 1988

INGA SKOVGAARD

* 22. 12. 1917 + 27. 10. 1995

Tomas og Inga Skovgaard var søskende, børn af Jens og Signe Skovgaard, og de forblev begge ugifte. De boede på ”Gunnestrupgård”, som Tomas Skovgaard ejede fra 1938. En kort overgang havde han før den tid ejet ”Testrup Nedergård”. Inga havde som ung været ude at tjene som ung pige i huset.

”Gunnestrupgaard” er i dag solgt og ejes ikke mere af Skovgaardfamilien. Også ”Teglværksgården” er solgt, mens familien stadig ejer ”Enggården” på Tingskovvej lige over for Testrup Købmandshandel.

Jørgen Andersen Bo

På det alleryderste gravsted på kirkegårdens sydvestlige hjørne står en meget stor granitsten med teksten:

JØRGEN ANDERSEN BO

f. 23. 3. 1845 d. 1. 8. 1923

ELISE ANDERSEN BO

FØDT JENSEN

f. 28. 8 1859 d. 4. 5 1932

Elever og venner satte denne sten

Jørgen Andersen Bo var født i Odense. En hoftebetændelse kort efter konfirmationen hindrede ham i at blive landmand. Men da krigen 1864 brød ud, tvang han igennem, at han skulle være soldat trods det dårlige ben, og han endte sin militære løbebane som korporal.

Via Kolds Højskole på Fyn kom Jørgen Andersen Bo i 1871 til Testrup Højskole som elev og som gymnastiklærer for karlene om vinteren. Senere kom han også til at undervise i regning og dansk. Han var fast knyttet til højskolen som lærer indtil 1913. Dertil kom, at han var en af de første gymnastikledere i TMG – Testrup Mårslet Gymnastikforening.

Fra 1876 til 1919 kom han også til at lede Testrup Friskole. Friskolen var en privat friskole oprettet få år tidligere i en bygning over for højskolen af gårdejere i Testrup. Testrup Friskole blev under Andersen Bos ledelse en meget kendt skole i friskolekredse, og Jørgen Andersen Bo blev anset som en af den tids mest betydende friskolemænd. Gennem mange år samlede han en stor skare børn fra hele egnen i sin friskole, og en naturlig tilgang af elever havde han fra Mårslet Børnehjem, der i 1888 var oprettet i Mårslet af de samme gårdmænd, som stod bag friskolen i Testrup.

Elise Andersen Bo havde i mange år timer på højskolen i dansk og regning. Det fortælles om hende, at hun var et herligt menneske, frisk og dygtig, fin og meget musikalsk.

Børnene i friskolen havde en knusende respekt for hende. I 10 år, fra 1910 – 20, var Elise Bo indvalgt i Mårslet menighedsråd.

Da ægteparret sluttede lærergerningen på Friskolen i 1919, købte de huset, som skolen havde været i. Undervisningen blev flyttet over på ”Enggården”, men man fandt ikke en leder, der kunne køre friskolen videre, så i 1926 måtte skolen gå ind og et stykke Testrup-historie var derved forbi.

Mariane Jensens gravsted

På et meget lille gravsted på Mårslet kirkegård står en stor natursten med indskriften.

Forstanderinde

FOR MÅRSLET BØRNEHJEM

SØSTER

MARIANE JENSEN

31. 8. 1876 – 4. 2. 1952

TAK FOR ALT MOR

Børnene

Den gule bygning på Tandervej, der i dag huser ”Juniorklubben” blev bygget og indrettet i 1888 til børnehjem, og her virkede Mårslet Børnehjem gennem 50 år til dets nedlæggelse i 1938.

Mariane Jensen - Søster Mariane, som man kaldte hende i Mårslet, og mor, som børnehjemmets børn kaldte hende – kom i 1909 som 33.årig til Mårslet som

forstanderinde for børnehjemmet, hvis leder hun var gennem 29 år lige til børnehjemmets ophør. Med sin indremissionske baggrund skabte hun et trygt hjem for mange børn - helt op til 26 på én gang – der indtil deres konfirmation boede på børnehjemmet.

Den eneste hjælp søster Mariane havde, var at en af de store piger, efter i et år at have været ude at tjene, kom tilbage til hjemmet og hjalp til – ellers var børnene i det daglige fælles om arbejdet, der skulle gøres – stable tørv, bære brænde og vand ind, feje gård, hente mælk på mejeriet og meget andet. Haven på den anden side af vejen ned mod åen skulle børnene også hjælpe med til at passe. Her lå også børnehjemmets hønsehus.

Børnene blev ved at komme hjem på besøg, efter at de var kommet ud at tjene, eller var i gang med en uddannelse. Der var altid en seng parat til dem på loftet. Det var selvfølgelig med til at tære på hjemmets økonomi, når børneflokkens således blev forøget, for de store børn var der ingen tilskud til. Børnenes konfirmationer blev holdt på børnehjemmet, og flere af børnenes bryllupper

holdtes også. Søster Mariane var som Mor mild overfor børnene, men hun krævede orden. Hun var venlig og flink mod alle, og børnenes kammerater i byen var altid velkomne i hjemmet.

I 1938 besluttede bestyrelsen sig for at nedlægge Mårslet Børnehjem. Søster Mariane var blevet syg og kunne ikke klare opgaven, bygningen trængte til en modernisering, og børnetallet var til sidst blevet så lille, at der ikke mere kunne ydes offentligt tilskud til børnehjemmet.

Bestyrelsen tildelte Søster Mariane en pension og dertil et årligt beløb, som hun kunne hjælpe de børn med, der ikke kunne klare sig selv. Hun fik endvidere lov at blive boende i bygningen.

Et enestående menneske, afholdt af de, der kendte hende, en stærk kvinde, der få år efter sin ankomst til Mårslet oprettede en søndagsskole for sine egne og byens børn, og i 1915 – og frem til 1938 – oprettede og ledede hun en KFUK-afdeling og samlede her en halv snes unge piger på børnehjemmet. Hun havde lederevner, hun blev det faste samlingspunkt for mange unge piger, ligesom hun som ”enlig mor” i det daglige var sine mange børns eneste holdepunkt.

Sine sidste år tilbragte Søster Mariane hos et af sine gifte børn i Århus, og her døde hun. Dødsannoncen, som hendes voksne børn havde indrykket i avisen, blev dagen efter af avisen kommenteret således: ”Et æresminde. Det er en dødsannonce i en avis, der i dette

tilfælde antager karakter af et æresminde. En forhenværende plejemor for et børnehjem er død. Annoncen indledes med ordene ”Vor kære mor” og er underskrevet ”Børnene”. Børnene, ikke plejebørnene. Det gør en forskel, at de børn, den afdøde har haft under sin omsorg, virkelig har mødt inderlig kærlighed og været omgivet af den tryghed, som naturlige forældre ikke har kunnet give dem.”

Søster Marianes grav på Mårslet kirkegård blev indtil for få år siden passet af et af hendes børn. Nu er Knud selv død, og hans ønske om at blive begravet på Mårslet kirkegård i nærheden af sin mor, er gået i opfyldelse.

Mines gravsten

Vest for kirkens tårn, ud mod Obstrupvej, på det lille aflukke, der omkranses af kirkegårdens vestmur, var der tidligere oplagsplads for kirkegårdens graver. Men efter bygning af huset, der rummer kirkegårdskontor og mandskabshus, var der ikke mere brug for oplagspladsen, og den blev så i stedet indrettet til at huse bevaringsværdige gravsten fra kirkegårdens sløjfede gravsteder.

Her i aflukket findes en lille sort, glatpoleret sten med indhuggede guldbogstaver, der er godt slidt af vejr og vind. På stenen står:

Nielsine Johansen

22. 1. 1881

9. 12. 1942

Egentlig hed hun Mette Nielsine Johansen, men hun blev aldrig kaldt andet end Mine. Året efter hendes fødsel havde forældrene i 1882 yderst på Bedervej købt det lille husmandssted, der støder op til ”Vilhelmsborg`s” marker, og her voksede Mine op. Hendes far var daglejer på ”Vilhelmsborg”, indtil han i 1922 døde efter et fald fra kornmagasinets trappe. Mines mor, der fik udbetalt en erstatningssum på 18.000 kr. efter sin mands død, drev sit lille landbrug videre med jorden passet af karlene fra ”Vilhelmsborg”.

Mine kom ud at tjene som 14-årig. Først på ”Mariendal”, der hørte under ”Vilhelmsborg” og senere på selve ”Vilhelmsborg” som stuepige. Men da hun i 1901 blev forlovet, tog hun plads på en gård på Sjælland blandt andet for at lære madlavning.

Da hendes mor blev syg, måtte Mine rejse hjem igen for at passe hende, og det gjorde hun gennem 29 år, og hendes forlovelse gik af den grund i stykker. Med henblik på sit giftermål havde Mine samlet linned og sølvtøj – 12 styk af hvert. Det lå sirligt pakket i en kommode og så først dagens lys, da Mine i 1942 var død.

Gennem de fleste af de 29 år derhjemme hos moderen arbejdede Mine fortsat hos baronen, og hun var en trofast og værdsat medhjælp. Også efter at baron Holger Gyldenkrone i 1923 havde afhændet ”Vilhelmsborg”, bevarede Mine kontakten til baronfamilien. Flere breve fra baronens og Mines dagbog, hvori alle fødselsdage og begivenheder vedrørende baronfamilien var nedskrevet, fandtes blandt Mines efterladenskaber. Og den erstatningssum på de 18.000 kr. var også bevaret. Disse penge havde hun testamenteret til baron Holger Gyldenkrone, der derved fik pengene tilbage 20 år efter, at han havde udbetalt dem.

I Mårslet blev Mine drillende kaldt den falske baronesse, fordi hun altid var klædt som baronessen – altid lyst tøj, når det var lyst vejr, og mørkt tøj, når det var mørkt vejr. Ligeledes bar hun altid flotte hatte og havde fin håndtaske over armen. Mines fine cykel stod i soveværelset på husmandsstedet, og den blev taget frem og pudset, når Mine havde ærinde til Mårslet for blandt andet at se til sin fars gravsted, eller til Malling, når baroniets gravsted på Malling kirkegård skulle tilses.

Mines mor døde i 1931 og Mine solgte da sin ejendom på Mårslet Mark til gartner Johs. Rosendal fra ”Vilhelmsborg”. Rosendal byggede straks en stor villa og indrettede gartneri på grunden, men husmandsstedets stuehus blev foreløbig stående, for her skulle Mine bo indtil hun fandt sig et nyt sted – det fandt hun bare ikke, så hun blev boende her indtil sin død i 1942, og var i årene til stor hjælp for gartnerfamilien.